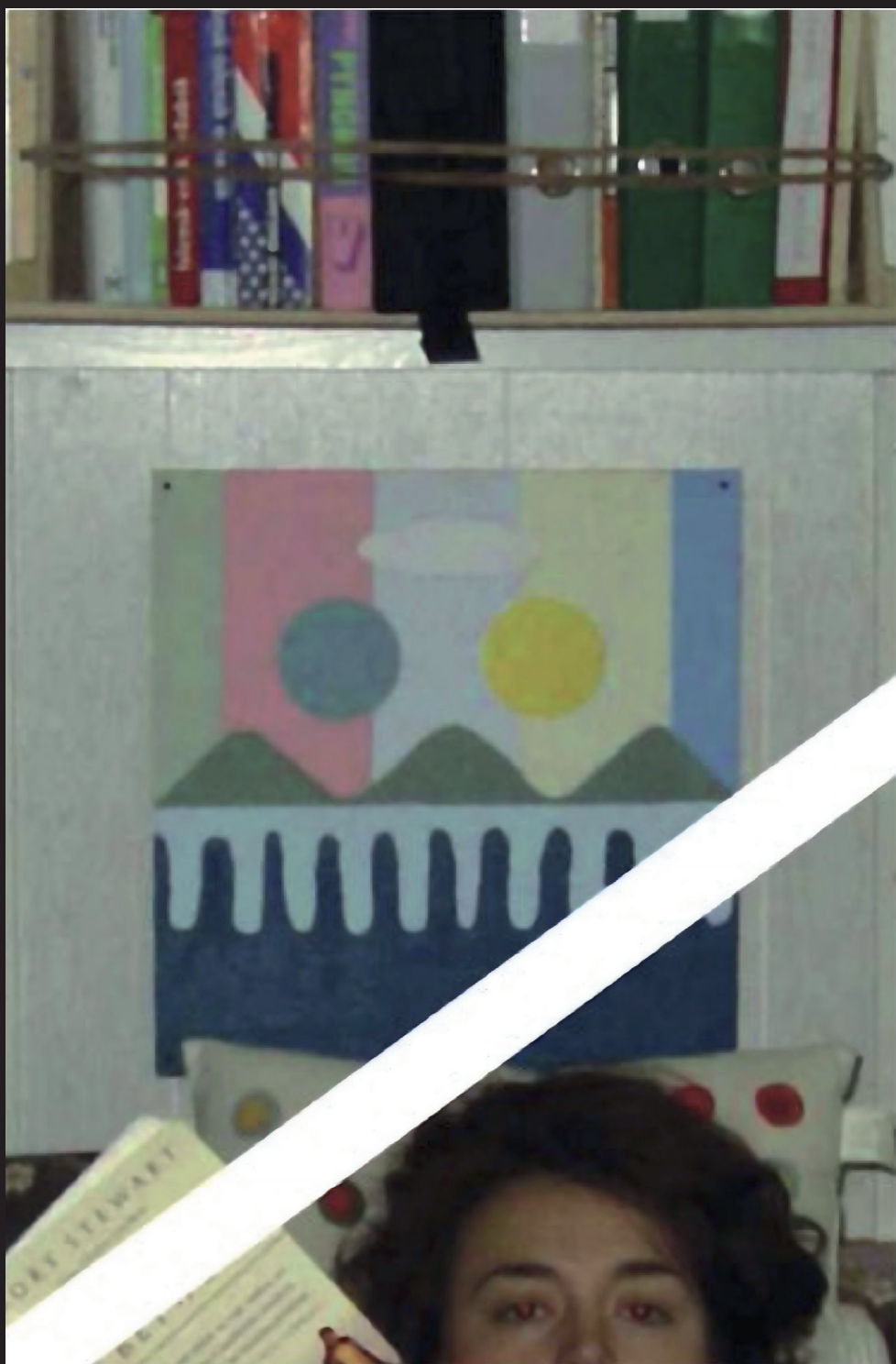




Eiríkur Örn Norðdahl (ritstj. & þýð.) 131.839 SLÖG MEÐ BILUM ntamo

131.839 SLÖG MEÐ BILUM



Eiríkur Örn Norðdahl & höfundar 2007/2026

Kápuhönnun: Lauri Wuolio

Kápumynd: Halldór Arnar Úlfarsson

ISBN 978-952-215-018-9

BoD – Books on Demand, Hampuri, Saksa

NTAMO

Helsinki 2026 (IV LINJA 18, 00530 HKI)
www.ntamo.net (info.ntamo@gmail.com)

Eiríkur Örn Norðdahl (ritstj. & þýð.)

131.839 SLÖG MEÐ BILUM

ntamo, Helsinki

Þú ert pípa

I

Skilningur manns á eigin tungumáli er takmarkaður, skilningur manns á öðrum tungumálum er jafnan enn takmarkaðri, og fullkominn flutningur texta frá einu tungumáli yfir á annað er ómögulegur einfaldlega fyrir þær sakir að um tvö ólík tungumál er að ræða. „Boat“ er ekki það sama og „bátur“ sem aftur er ekki það sama og „Boot“ eða „båt“ og hvað þá „bateau“. Það liggur í augum uppi.

Að þýða ljóð er að skrifa ljóð eftir forskrift, að svo miklu leyti sem það er mögulegt. Manni er uppálagt að velja hvaða eiginleikar þess fá að halda sér, að svo miklu leyti sem þeir geta haldið sér – form, útlit, stuðlun og aðrir hljóðeiginleikar, rím, hugmyndir og hugmyndatengsl, orðaleikir, samhengi, saga, vísanir, semantík, tákn o.s.frv. – og síðan er manni uppálagt að ákveða hvað fær að koma inn í verkið sem ekki var þar fyrir. Óhjákvæmilega bætist margt við, því hver flutningur bætir lögum ofan á það sem áður stóð og fjarlægir önnur. Ef við tökum sem dæmi hina frægu sögu Borgesar um Pierre Menard, sem tekur að sér að endurrita Don Kíkóta orð fyrir orð á 20. öldinni, þá verður sú bók, eins og Borges bendir háðskur á, annað fyrirbæri en það sem Cervantes skrifaði á 17. öldinni: Menard beitir tungutaki sem honum er óeðlilegt á meðan Cervantes skrifaði einfaldlega í stíl samtíma síns. Verkin eru ólík fyrir þær sakir að það eru ólíkir menn sem skrifa þau á ólíkum tímum, þó bókstafirnir, orðin, setningarnar, málsgreinarnar... o.s.frv. séu þau sömu í sömu röð. Bandaríska ljóðskáldið Kenneth Goldsmith framkvæmir svipaða gjörninga, þ.e. að skrifa niður tungumál sem þegar er til staðar – hefur m.a. skrifað upp eitt tölublað af New YorkTimes (*Day*), hvert einasta orð sem hann sagði í viku (*Soliloquy*), veðurfréttirnar (*Weather*) o.s.frv. Þetta hefur verið kallað N+0 þýðing, og nefnist

í höfuðið á Oulipo aðferðinni N+7, þar sem orðum í texta (t.d. öllum nafnorðum) er skipt út fyrir það sjöunda næsta í ákveðinni orðabók. Hið augljósa er þetta: Þýðingin sem afrit, endursköpun *hins sama* er ómögulegur gjörningur, þýðingin er alltaf ný.

Stór hluti þeirrar erlendu ljóðlistar sem kennir sig við tilraunaskrif (avant-garde, post-avant, experimental, radical, language, digital, flarf, postlangpo, post-prairie o.s.frv.) fæst við framsetningu, þýðingu og túlkun sem stefnir að einhvers konar ummyndun, eða jafnvel eyðileggingu, tungumálsins. Tungumálið er meðhöndlað sem hvert annað hráefni – merking þess rifin og teygð, og fýsiskir eiginleikar þess (hljóð og mynd) rifnir og teygðir.

Texti er samansafn merkinga, fónema og morfema sem notuð eru til að tjá eitthvað um „veruleikann“ með „veruleikanum“. Sem dæmi má nefna hvernig metafóris- kur „veruleiki“ er notaður til að tákna eitthvað sem lesandinn getur heimfært á sinn eigin „veruleika“. Tungumálið er sjálfstæður veruleiki í veruleikanum. Verkefni umræddrar ljóðlistar er þá oftast en ekki að gata umræðuna um annan hvorn þessara veruleika, eða báða – að sækja út úr því samkomulagi sem ríkir um textann sem veruleika og lífið sem veruleika: Í gegnum holurnar er kannski hægt að sjá eitthvað annað, og í öllu falli grær tungumálið saman öðruvísi í laginu en það var fyrir. Sá sem eitt sinn hefur lesið orðið „tálguð“ sem guð tálsins, frekar en eitthvað tálgað með hnífi, er gjarn á að sjá tálguði í tálguðum texta.

Mörg þeirra ljóða sem birtast í þessari bók eru þýdd úr ensku, sem er tungumál sem hefur það fram yfir íslensku (eða ber þann kross) að vera ekki eitt tungumál heldur mörg. Ljóðin á ensku eru skrifuð af fólki af mörgumþjóðernum sem hefur ensku að

móðurmáli, auk þess sem nokkur eru skrifuð af fólki sem á sér önnur móðurmál (Caroline Bergvall er sem dæmi frönsk/norsk, Gherardo Bortolotti er ítalskur o.s.frv.). Eins og finnska ljóðskáldið Leevi Lehto hefur bent á er þetta tungumál – þ.e. *enska-sem-annað-tungumál* – hið raunverulega heimstungumál, enda er það talað af töluvert fleiri einstaklingum en *enska-sem-fyrsta-tungumál*.

Það er engin leið að þýða ástralska ensku yfir á ástralska íslensku eða ameríska ensku yfir á ameríska íslensku. Það er ekki einu sinni hægt að staðfæra með notkun mállýskna, því það litla sem er eftir af þeim í þessu landi tungumálshelfararinnar dugar einfaldlega ekki til (ekki að það væri nokkuð nákvæmari „þýðing“). Íslenska og enska eru hvort í sínum heiminum hvað þetta varðar.

Tilraunaljóðlist af þeirri tegund sem finna má í bók þessari hefur verið stunduð í enskum málheimi áratugum saman af tugþúsundum ólíkra einstaklinga sem hver um sig hefur lagt sitt að mörkum við að víkka út (þrengja, sprengja; ummynda, afmynda) hugmyndina um ensku sem tungumál – á meðan íslenskan á enn fjarska takmarkað af slíkum tilraunum í bókmenntasögu sinni, og hefur þurft, að mér sýnist, að berjast við ansi tækan næringarskort á síðustu árum enda varla neitt lengur sem sleppur úr pilsfaldi íslenskra prófarkalesara. Kannski kunna skáldin líka bara vel við sig þar.

II

Líkt og ekkert er hægt að „flytja“ á milli tveggja tungumála er ekkert óþýðanlegt þegar maður hefur loks áttað sig á því að ekkert er hægt að þýða. Þýðing á bókmenntaverki er aldrei sama verkið, heldur nýtt verk sem er skylt því fyrra. Þýski heimspekingurinn Friedrich Schleiermacher (1768-1834) orðaði það svo að listamaður gæti skoðað þýðingu verks síns með því að ímynda sér hvernig barn hans liti út, hefði konan hans átt það með öðrum manni (kynjahlutverkin í þessari setningu eru Schleiermachers – þeim má snúa á haus án þess að fá sand í píkuna).

Fyrst að ekkert (og þó allt) er hægt að þýða á milli tveggja tungumála, hlýtur að vera alveg jafn (ó)mögulegt að þýða á milli fleiri en tveggja tungumála. Þ.e. að þýða þýðingu einhvers annars á ljóði þess þriðja. Þetta var alvanalegt á Íslandi í eina tíð, en þessi millilending þykir nú, að því mér er sagt, léleg samkvæmt hinum klassísku þýðingarfræðum. En þar sem lokaútkoman – þýðingin – er hvort eð er bara ættingi uppruna-verksins, þá skiptir ekki endilega öllu hvort hún er tvímenningur eða þremenningur. Það er engu að síður ekki nema sanngjarnt að maður geti skyldleikans – hver gat hvern með hverjum hvar og hvers vegna.

Flest ljóðin í bókinni eru þýdd úr upprunatungumálinu, en þó eru fáein sem eru fengin að láni frá öðrum þýðendum. Um hvernig þessu var háttað má lesa nánar í athugasemdaskrá aftast í bókinni.

III

Jafnvel mestu teprur Finna segja reglulega „voi vittu!“ án þess að blikna, jafnt vetrarstríðsömmur sem koddaslagshommar og sleikipinnastúlkur. Þetta má þýða orðrétt á tvo vegu – annars vegar sem „æ, kunta!“ og hins vegar sem „smjörkunta!“. Líklega telja flestir Finnar sig segja „æ, kunta!“. Hins vegar er þyngd orðanna og merking ekki endilega „sú sama“ milli tungumála – sá sem æpir upp yfir sig „smörfitta!“ eða „oj, fitta!“ við matarborð í Svíþjóð, er ekki að fremja sama gjörning og sá sem segir „voi vittu!“ við sams konar matarborð hinumegin við Eystrasaltið, og má búast við því að sænskar húsmæður oti hnefa sínum sköruglega að hverjum sem leyfir sér slíkt.

Í hefðbundinni þýðingu er þetta jafnan þýtt sem „fjandakornið“ eða álíka. En þetta þýðir auðvitað ekki fjandakornið, þetta þýðir smjörkunta. Eða svona, þannig lagað.

Sænski blótsmálfræðingurinn Magnus Ljung skiptir blótsyrðum upp í mismunandi flokka, m.a. guðfræðileg (djöfuls), upphrópanir (æ!), saurtengd („skíttíðig“), kyn(lífs/færa)tengd (tussa), og marga fleiri, og eru flokkarnir langt í frá alltaf notaðir á sama hátt í ólíkum tungumálum. Kröftugustu blótsyrðin sækja í að brjóta tabú, ganga lengra en gengið hefur verið áður, þó flest þeirra sem notuð eru dagsdaglega séu vissulega langt innan markanna. En þegar við viljum ganga lengra, beitum við hinu óvenjulega, eða frumlega, og leitum nýrra leiða til að tjá óánægju okkar. Þannig vill það til að það sem er hversdagslegt á einu máli, eins og „voi vittu“ er á finnsku, verður gríðarlega vúlgart á öðru.

Það er hefð fyrir nokkurri normalísingu í þýðingum bókmenntaverka. Mál-tækjum í tungumáli sem þýtt er úr er breytt í máltæki sem þegar fyrirfinnastí tungumáli-

nu sem þýtt er á, nöfnum staða og einstaklinga er jafnvel breytt, snúið er upp á orðaleiki svo þeir skiljist o.s.frv. Það sem er framandi er normalíserað.

Nú eru menn eðlilega ekki sammála um hvort sé mikilvægara þegar kemur að listneyslu, skilningur eða skynjun, en flestir (kannski of margir) virðast forðast það sem þeir ekki skilja, og jafnvel hafna því með öllu.

Tæki ég að mér að mála mynd af Kallio (hverfinu mínu í Helsinki) fyrir Íslandsmarkað á sama hátt og margar þýðingar eru unnar myndi ég normalísera hana - ég myndi breyta Alepa í Bónus, sporvagni í strætó, pútnahúsi í sólbaðsstofu, lækka húsin um tvær-þrjár hæðir, og breyta blómunum í gras. Því að fyrir Íslendingi þýðir strætó það sama og sporvagn þýðir fyrir Finna (nema sporvagninn er á réttum tíma og mikið notaður - en þýðingar eru jú bara nálganir).

Þegar maður kemur á nýjan stað er eitt af því sem er hvað skemmtilegast að sjá, það sem skilur staðinn frá þeim stöðum sem maður er vanur. Hér í Kallio hverfi Helsinki-borgar, þar sem ég bý, fyllist ég furðum þegar ég sé þrjú pútnahús hlið við hlið og kynlífstækjabúð öðrumegin við röðina en strippbúllu hinumegin. Ég horfi ofan í botnlausa eynd rónanna í hverfinu eins og brunn sem enginn veit hvar eða hvort endar, og ég læri eitthvað nýtt um manninn, hvert hann kemst (úr sjónmáli).

Í nýlegri ljóðabók ljóðskáldsins Linh Dinh (sem m.a. á ljóð í þessari bók) *Jam Alerts* er að finna ljóð í formi bókadóms um þýðingar manns að nafni Reggis Tongue – en Reggis fæst einmitt við ónormalíseraðar þýðingar. Í ljóðinu er vitnað í formála Reggisar að þýðingasafni sínu:



Fátt studdi meira við endurnýjun íslenskrar ljóðlistar á sjötta og sjöunda áratugnum en safnbókin 'Erlend nútímaljóð'. Hér hefur Eiríkur Örn Norðdahl leikið sama leik, valið og þýtt ljóð eftir núlifandi útlend skáld. Án efa verður efni bókarinnar yngri sem eldri lesendum innblástur, fyrir utan að hún sýnir okkur að enn einu sinni lifum við á gullöld ljóðsins." – Sjón

Eiríkur Örn Norðdahl (ritstj. & þýð.) 131.839 SLÖG MEÐ BILUM

NTAMO 2007/2026



ISBN 978-952-215-018-9